

FIGYELŐ

MADÁRTALANUL

Bodor Ádám: *Verhovina madarai*
Magvető, 2011. 256 oldal, 2990 Ft

A hetvenes évek Szovjetuniójában, pontosabban az Északkeleti-Kárpátok verhovinai hegyvonulatát magában foglaló Ukrajnában gyártott Verhovina kismotor védjegye az első sárvédőn található oroszánfigura volt – noha aligha találkozhattunk a Kárpátok lejtőin az Afrikában honos nagyragadozóval. Mint ahogyan a VERHOVINA MADARAI című könyvben sem igen bukkanunk madarakra. Mindazonáltal Bodor Ádám új regényének borítóján ott díszleg e próza idegenségében is ismerős védjegye: a „*Verhovina*” név. Egyáltalán a név. A címbe emelt szó embléma-szerűen utal a Bodor-művek egyik fontos poétikai hozamára, a kivétel nélkül különös hangzású és rejtélyes jelentésű nevek rendhagyó, pontosabban rendet teremtő mivoltára. Arra, ahogyan rendszeres használatuk során a nevek egyre érvényesebben jelölik a nagyon is rendellenes jelölőjüket. Még ha a jelölt dolgok maguk egyre kevésbé tűnnek is megfoghatónak, megmagyarázhatónak. Ugyanakkor a jórészt megfejthetetlen, fokozottan érzéki utalásokból, nyomokból és hiányalakzatokból összeálló regény az olvasás során, sőt már az első mondat után egyre világosabbá válik: „*Két héttel azelőtt, hogy nevelőapámat, Anatol Korkodus brigadéroszt letartóztatták, megajándékozott egy vadonatúj Stihl motoros láncfűrészszel.*” (5.) A nyitómondatban már-már erotikus módon, vagyis az olvasót erotizáló bősséggel hajtogatódik egymásra a közelebről nem pontosított idő („*Két héttel azelőtt, hogy...*”), a nem természetes emberi viszonyrendszer („*nevelőapámat*”), a militarizált környezet fenyegetettségerzése („*letartóztatták*”), a bizáncias ízü archaikusság („*brigadéros*”) és a nyugatiasabb jellegű modernség („*Stihl motoros láncfűrész*”); valamint a baljós érzés, amelyet a darabolószám megemlítése kelt, és amely a regény vége felé véres bizonyossággá erősödik (a Monor Gle-

din-i javítóintézetből Jablonska Poljanára küldött Stelian testét darabokra fűrészelő evangélikus lelkész, Lorenz Fabritius nem ábrázolt, de sejtetett tetteben).

Bodor prózavilágában saját (közép-kelet-európai, posztsovjeter, Kárpát környéki...) valóságunkra ismerünk rá, ámde mindig meghökkenítő, olykor lidérces, következképpen a valóságosnál dúsabb s így pontosabb összefüggésben. Nem volt ez másképpen a novelláiban, a „*regényfejezetekből*” összeálló SINISTRA KÖRZET-ben vagy annak paródiaszerű újrahangszerelésében, AZ ÉRSEK LÁTOGATÁSÁ-ban sem. Hasonlóképpen, az új Bodor-regény valósága, mivel töményebb, szikárabb és szigorúbb, egyúttal valóságosabb is, mint a valóságos valóság. Érvényesebben mutatja fel a valóság, a valóságos létezés történelmi és egzisztenciális repedéseit, hézagait, ficamait és hiányait. Mert például hiába olvassuk a címben a „*madarak*” szót, ha egyszer a műben maguk a madarak nincsenek jelen, illetve emlegetve vannak csak jelen – a valóságos hiányt nyomatékosító nyelvi valóságban. Mert nemcsak hogy bizonyos ismeretlenek egy nyáron „*karókkal, vizes fecskendőkkel*” (45.) leverik a verhovinai madarak fészékét, de még a vonuló szárnyasok is messze elkerülik a tájékat: „*Ha felrémlett is néha a távolban egy-egy hullámzó szürke csík – akár vonuló darvak is lehettek –, Mordwinn kapitánynak ez már semmit sem jelentett.*” (76.) De már az 1992-es SINISTRA KÖRZET-ben is röptükben megsülő vagy csak úgy az égből holtan lehulló madarakról olvashattunk.

Meg egyébként is, és legfőképpen: úgy tűnik, mintha Bodor ezúttal a majd' húsz évvel ezelőtt megjelent remekmű rendhagyó prózaformájához térne vissza. Mert ami például akkor az alcím műfajmegjelölésében így állt: **EGY REGÉNY FEJEZETE**, az most így szól: **VÁLTOZATOK VÉGNAPOKRA**. A SINISTRA KÖRZET anyaga, azaz nyelvi és ábrázolt valósága ugyanúgy jelen volt és van Bodor minden egyes könyvében, hagyományosabb vagy rendhagyóbb, rövidebb vagy hosszabb prózai munkáiban, így például az 1999-es regényben, **AZ ÉRSEK LÁTOGATÁSÁ**-ban. Nem tudjuk

hát nem érzékelné az állandót a változóban. Legfeljebb minőségi különbségeket látunk egyes könyvek között, mely ízlésbeli érzetet – és jórészt erről tanúskodik az életmű eddigi értelmezéstörténete – sokszor nem könnyű elválasztani a SINISTRA KÖRZET kényszeres, már-már liturgikus jellegű és érvényű felemlegetésétől. Ami nagyon is érthető. Hiszen Bodor mindig ugyanazt az egyetlenegy könyvet írja (újra), amelyet ugyanakkor nem muszáj – de nem is tilos! – nevesíteni. De lehet, hogy elég csak azt mondani, hogy a SINISTRA KÖRZET szerzője olyan erős szerző, akinek tagadhatatlan nyelvi erejében olyasféle állandóságot, állandó minőséget érzékelünk, mint mondjuk Krasznahorkai László hosszú-hosszú mondataiban vagy éppen Kertész Imre retorikus rögeszméiben.

„Hazudsz [...] *Verhovinán nincsenek madarak*” – mondja tehát Adam, a regény énelbeszélője a brigadéros megbízását el nem végző, ráadásul valamely képtelen madaras történettel mentegető Januszkynak. (113.) Egyáltalán, *Verhovinán* semmi sincs; azazhogy semmi sincs úgy, ahogyan máshol, *Verhovinán* kívül bárhol lenni szokott, vagy ahogyan megszoktuk, hogy van. Így például már a legelső oldalon kiderül, hogy a javítóból érkező Daniel Vangyeluk hajnali vonata, amely jórészt tehervagonokból áll, olyan állomásra fut be, ahol a menetrendet, „*nemrég eltörölték*”, és nem sokkal később még a síneket is felszedik. (5.) A városban és környékén, azaz Jablonska Poljanán és *Verhovinán* az Anatol Korkoduz brigadéros által vezetett, egyre fogyatkozó létszámú brigád valamiféle „*vízfelügyeleti*” munkát végez, részben a helyi erők, részben a Monor Gledinből érkező fiatalok részvételével. Itt mindannyian valamilyen közös nyelvet beszélnek, de nem a magyart (– olvassuk tehát hangsúlyval Bodor magyar nyelven írt művében). Noha olykor a magyarul nem tudó Adam történetesen magyarul olvas fel az egykori evangélikus könyvtárból kölcsönzött könyvekből a magyarul szintén nem tudó Klara Burszennek; aminek persze megvan a maga zárt szépsége: „*Néha közösen próbáljuk kitalálni, miről szólhat a rész, amit filolovastam. De nem jutunk semmire.*” (28.) Némiképp hasonló helyzetben van a regény olvasója is: „*próbálja kitalálni*” az idegen hangzású neveket viselő különös emberek által benépesített – Sinistrához és Bogdanski Dolinához (AZ ÉRSEK LÁTOGATÁSA) fogható – „*körzet*” működésének belső logikáját. Mindeközben, a madaraktól és más egyéb megszokott regénykellékektől

(rétegezett jellemű hőstől, töretlen történetív-től...) megfosztott szövegvilág jelfejtése közepette, tartós ideiglenességgel az olvasó maga is berendezkedik a regény felszámolhatatlan idegen-ségében – aminél többet aligha kívánhatna (és kaphatna). A látszólag értelmetlen felolvasások mítikus távlatában egyébként felkődlik „*Klara Burszen szerelmi ábrándjának*” titokzatos tárgya, vagyis egy „*besztercei magyar katonatiszt*” megjósolt érkezése (125.); mely groteszk vágyakozás végül torzán és megkésve teljesedik be a Klara Burszen halála után betoppanó „*túlvilági idegen*” jóvoltából, aki „*magából jeges fuvallatot árasztva, párafelhőbe burkolózva imbolyog*” Edmund Pochoriles kocsmájának közepén, és akinek „*egy szavát sem értik*”, mivel „*magyarul beszél*”. (191. k.)

Ezeknek a figuráknak nincs múltjuk, nincs személyiségük, és vágyaik is alig. Csak szokások vagy rendhagyó foglalkozásuk (kocsmáros, gátőr, „*hátramoszlító*”...), vagy éppen a militaristahierarchikus és/vagy termelési-adminisztratív körülmények szerinti beosztásuk („*brigadéros*”, „*alprefektus*”, „*püspöki prokurátor*”...). Továbbá gyakran bizonyos kellékek vagy tulajdonságok jellemzik a szereplőket (emlékeztetve a SINISTRA KÖRZET jellegzetes fejezetcímeire: BORCAN EZREDES ESERNYŐJE; CONNIE ILLAFELD SZÖRE; GÉZA HUTIRA FÜLE...), akiknek tehát nincs semmiféle belső önazonosságuk, kontúros lélekrajzolatuk vagy személyes titkuk; egészen egyszerűen csakis azal azonosak, aminek látszanak, ami az ábrázolt felületükön – küllemükön, szokásaikon – megjelenik. Olykor csak egyetlen véletlenszerű mozdulat, döntés összpontosul valamely evidencia-érvényű részletben; így például a vízügyi brigadéros kis termetű ágyasa, Roswitha és az őt megszöktető Vaneliza alprefektusnő kettősében: „*Hónuk alatt egy-egy vizes palackkal már messze járnak.*” (102.) Hogy miért kell vizespalack a szökezéshez – még magyarázható külső szempontból is. De hogy miért kell ezt külön hangsúlyozni? Ez már csakis az ábrázolás belső logikája alapján érthető. Hiszen éppen így, egy-egy vizespalackkal a szereplők hóna alatt marad emlékezetes, már-már szimbolikus érvényű a kép a Norvégia felé igyekvő szerelmespárról: a kiszolgáltatott lányról és a hatalmat képviselő aszszonyról.

Az elbeszélő hős egy ízben az alábbi kérdést intézi Daniel Vangyeluknak a rádióban éneklő Maya Miklovitzról: „*Mégis, mit gondolsz, van ilyen név? Elhiszed, hogy a saját neve, vagy csak úgy kitalálták neki?*” (18.) Nem mintha ne tehetné fel

a kérdést fordítva is, tudniillik Maya Miklovitznak Daniel Vangyeluk nevééről. A könyv szereplői közül bárkinek – a könyv szereplői közül bárkinek a nevééről. A szerző keresztnevének idegen nyelvű változatát viselő elbeszélőhöz (vö. a SINISTRA KÖRZET Andrej Bodorával) hasonlóan, a Monor Gledin-i javítóból érkező „*Hankunak csak egy neve volt, nem lehetett tudni, családnév-e, vagy becenévként ragadt rá, egyszerűen ez az egy név állt a papírjain*”. (39.) A több évtizede gyarapodó, módjával lombosodó Bodor-prózában, jelen pillanatban a VERHOVINA MADARAI-ban, mindenkinek „*egyszerűen*” csak az a neve, ami a papírjaiban szerepel; csak hogy lehessen valahogyan az illetőt szólítani és persze nyilvántartani. Noha nem kis élvezetet jelenthetett ezeket a neveket kitalálni és leírni – következtethetjük vissza az olvasásuk során fakadó tartós örömből. Egyrészt tehát gyönyörködünk a különböző nyelvi törmelékekből összeeszkábált nevek sejtelmesen kiteljesedő hangzásán, másrészt viszont érzékeljük azok mitikus távlatát, mondhatni a mesterséges akusztikai teljesítmények önkéntelen szemantikumát. Egyfelől teljességgel véletlen, másfelől meg egyáltalán nem véletlen, hogy az Ambrozi pópával együtt ebédelő „*püspöki prokurátort*” Damasskin Nikolskynak hívják; még ha foglalkozásáról ez is áll a szövegben: „*Ki tudja, mit jelenthetett még az is.*” (155.) Van, hogy először csak olvassunk egy magától értetődő természetességgel odavetett szót, kifejezést vagy nevet (például: „*Man-Gold udvar*”), és csak utólag, a név többszöri felbukkanása, tartós használata során kezd derengeni annak tárgya. Bodornál tényleg – kezdetben van a szó; amennyiben a kimondott név immár, a kimondás pillanatától kezdve, saját valósággal rendelkezik, még akkor is, sőt annál inkább, ha nem tudjuk, hogy pontosan mit is jelöl. Elsősorban önmagára utal(ódik), és csak ezáltal, azazhogy miután végérvényesen megtestesült, utalhat a jelölt dologra vagy személyre. És noha sok esetben már-már természetesnek tűnik a kapcsolat a kimódolt név és az általa jelölt személy között, ez a látszólagos természetesség sosem a jelentés, csupán a hangzás szintjén érzékelhető. A természetességet mimelő névadás önkényességének háttorzongató változatát olvashatjuk egyébként a vízügyi telepre érkező Nika Karanika történetében, aki valahol a messizi délen nevelkedett, és aki az ottani szokás szerint a kézfejen viseli a nevét: „*...ahol ő született, ott már csecsemőkorban tívvel kézfeje éretik a gyerek nevét, hogy később ne tudja le-*

tagadni”. (70.) És ha netán egy ismeretlen férfi nem mutatkozik be a telepieknek, akkor azt Anatol Korkodus bátran elnevezi – átmenetileg – „*lóarcúnak*”; a társát meg „*tojásfejűnek*”.

VÁLTOZATOK VÉGNAPOKRA – olvashatjuk a kötet alcímében, még ha nem is tudjuk meg, pontosan mire, milyen természetű, honnan eredő végzetre vonatkozik a második szó baljós ígérete. Mindenesetre a verhovinai „*vízfelügyeleti*” telep a végét járja, különösen azután, hogy Korkodus brigadérost letartóztatják, elszállítják, majd néhány nap múlva holtan visszazállítják. A „*végnapok*” ugyanakkor tartósnak bizonyulnak, a szereplők kénytelenek berendezkedni, kitaranni azokban – miként Krasznahorkai korai elbeszéléseinek és regényeinek dél-alföldi figurái, akiknek ideje „*telik, de nem múlik*”. A fogadott fiát Sinistrában kereső Andrej Bodor állhatatosságára ismerhetünk rá a verhovinai férfiak és nők kitartásaitájában, illetve annak Bodor-féle leírásában. A leírásban való kitartás poétikájában. Ahogyan a szerző által irányított elbeszélő tudósít a történekről, mégpedig előfeltevés-mentes hangon, azaz nem is annyira túl, mint inkább innen ama bizonyos jón és rosszon, a valóság morális vagy humanisztikus megítélésének kényszerén. A természetközeli léttapasztalat nem természetes, pontosabban nem természetesnek tűnő, azaz nem megszokott nyelven. Az elbeszélő semleges hanghordozása teljességgel megfelel a telepi emberek takarékos beszédmódjának; és ezt megcsodálhatjuk például a Móricz BARBÁROK-jára emlékeztető alábbi párbeszédben is, amely Hanku és Delfina között zajlik – az utóbbi élettársának, Duhovniknak fára akasztott, állatok által megcsipkedett, oszló teteméről:

„*Mondd csak, de becsületszavadra, mikor ment el Duhovnik?*

Még a múlt ősszel.

Mondott valamit?

Csak azt, hogy megjárja magát az erdőben. Hogy olyan sétálnivaló az idő, jólesne mozogni egyet. Egy kedves fiatalember járt erre és sétálni hívta.

Azért legalább levághattad volna.

Nem értem fel.” (51.)

De belefér ebbe a prózanyelvbe az olykori meseszerűség, a képes beszédet már-már megközelítő halmozásos és fokozásos fogalmazásmód – mint például az alábbi: „*...a hirtelen támadt légvonatanban, a tüllfüggönyök veszett lobogása köze-*

*pette a falak közé betört a Medwaya hidege, a kre-
denckekben a kristály és porcelán didérgésbe kezdett,
úgy, hogy a csilingelés Jablonska Poljana legutolsó
házába is eljutott*. (66.) Ugyanakkor a regény
egyetlen retorikai ornamense (a neveken kívül):
az ismétlés. Ahogyan valamely részlet egyre tá-
gabb körben, egyre kidolgozottabb formában
ismétlődik – azaz motívummá válik. Ahogyan
például szépen fokozatosan kiderül, miért is kell
Adamnak nap mint nap ételt adnia az Augustin
ház bedeszkázott ablakán ütött résen keresztül
a hosszú évek óta odabenn tartózkodó házaspár-
nak (sejtelmesen fogalmazva: a több gyerek
halálát okozó természeti csapást követő részle-
ges csodatétel nyomán elkövetett kettős gyerek-
gyilkosság bűnével vádoltak hosszúra nyúlt vizs-
gálati fogsága miatt).

*„Még ma összeszedem magam. Ígérem, mától meg-
próbálok olyan lenni, mint ti”* – fogadkozik Januszky
a telepről való elbocsátással fenyegetőző Adam-
nak. (117.) És valóban, olyannyira beváltja ígé-
retét, hogy már-már átveszi Anatol Korkodustól
a telepiek irányítását, fegyelmzését és bünte-
tését; amennyiben a szolgálati időben részeg
Duhovnikot ő küldi el a korábban megbüntet-
tett Balwinder gátór szolgálati helyére, a Néma
erdőbe, azaz eljövendő erőszakos halálának szin-
helyére. Ámde végül a vakmerő Januszkyt is
utoléri a végzet: ugyanúgy szállítják el bizonyos
ismeretlenek a kutyanyáltól és -szórtól mocskos
furgonjukon, mint később az általa csak „bossz-
nak” szólított brigadéros, miközben ő valamely
„nem létező nyelven ordíbal”. (134.) Azon a „nem
létező nyelven” tehát, amelyen korábban Klara
Burszennek tette a magyar nyelvű felolvasást,
és amely talán egy töről fakad a „nem létező”
verhovinai madarokról költött hazugságával,
hazug meséjével: *„...madarak ragadták el a tó felé
menet, és csak arra bír emlékezni, hogy a fészükben
töltött néhány napot”*. (113.)

És maga az elbeszélő sem fukarkodik a hihe-
tetlen mesékkel: egy ízben például Edmund
Pochoriles kocsmájában Damasskin Nikolsky
prokurátor *„láttára mindenkinek hirtelen hasme-
nése támadt”*, ráadásul *„valaki a szaros ujjával egy
olyan fordított N betűt kent a budi deszkafalára”*,
amelyről a kocsmáros megjegyzi: *„...ha belülről,
a deszka belsejéből nézi az ember, akkor onnan igen-
is, rendes N betűnek látszik”*. (194.) Egyébként az
„N” betű Verhovinán a Nikita nevet, vagyis a
halált jelenti. De ezt a nevet kapja majd – *„ha
fiú, ha lány”* – az elbeszélő unokahúgának mon-

dott (de nem az) Danczura születendő gyereke
is. Mindenesetre, a „deszka belsejéből nézetti” rejté-
lyes betű üzenetéhez mérhetjük a Bodor-regény
többszörösen is zárt, lenyűgöző módon ideo-
szinkretikus-autisztikus világát: ha „belülről néz-
zük”, teljességgel logikusnak tűnik. Hiszen itt
mindennek megvan a maga jól meghatározott
helye. Itt minden mondat, mozdulat vagy tett
nagyon másként értelmezhető, sőt eleve más-
ként érzékelhető, mint bárhol máshol. Itt pél-
dául minden mosott ruha bűdös a „sós, kollós
termálviztől” (201.), mely átható szag felfogható
a szigorú belső törvények szerint működő szö-
vegvilág érzéki emblémájának (mint Piuca Bor-
can ezredes lebegő-szálló esernyője a SINISTRA
KÖRZET-ben vagy éppen az örökösen szakadó
eső Krasznahorkai SÁTÁNTANGÓ-jában). (201.)
Egyáltalán, itt minden cselekedet és esemény
valamiképpen a közelebből nem meghatározott,
ámde szervezeten működő „vizfelügyelet”
tevékenysége körül forog. És az úgynevezett
„lakantusz-bogarak” is az, *„egész földkerekségen egye-
dül itt, a kettes számú forrásban élnek”*. (246.) Itt
mindennek és mindenkinek saját(os) neve, he-
lye, szerepe van; és ezt csakis akkor fogadhatjuk
el, ha – miként deszkára fordítva vésett jelet –
„belülről nézzük” Verhovinát.

Így például hangsúlyosan nem valamiféle
külsődleges időrend szervezi a regény belső szer-
kezetét (sem egyenes, sem fordított formában),
hanem a vissza-visszatérő motívumok egyre dú-
sabb használata, aminek eredménye: a sajátos
egyidejűség. Duhovnik erdei halálát például
jóval előbb tudjuk meg, mint teleti előtörténe-
tét. Adam a telep széthullásának jelene felől
mesél – tetszőlegesen rendben és elbeszélő jelen
időben – a közelmúltról, azaz a „végnapokról”,
mégpedig a SINISTRA KÖRZET szerkezeti tagolá-
sára emlékeztető regényfejezetnyi „változatok-
ban”, amelyek lazán szerveződnek a címek zá-
rójeleiben megadott figurák köré: 1. (ANATOL
KORKODUS); 2. (DELFINA); 3. (NIKA KARANIKÁ)... Az
elbeszélő semleges látás- és beszédmódja köny-
nyen eszünkbe idézheti az 1992-es remekmű
Andrej Bodorát. Ráadásul egyetlen fejezet ere-
jéig itt is átvált az egyes szám első személyű el-
beszélés harmadik személyűvé, miáltal Adamot
kívülről látjuk, mégpedig nagyon hangsúlyos
helyen, a kilencedik fejezetben, közvetlenül a
brigadéros többször (így például a legeslegeső
mondatban) is emlegetett, sejtelmesen előre-
vetített letartóztatása után. Noha már korábban

is voltak olyan szövegtömbök, amelyekben épenséggel nem az elbeszélő-szereplő Adam tudatán keresztül láttuk az általa nem megélt eseményeket, hanem valamely személytelenebb elbeszélői helyzetből. Mindazonáltal ez a szöveg helye volna talán az egynemű regénybeszéd egyetlen elbeszéléstechnikai súlypontja, amelynek ugyanakkor kár volna túlságosan nagy súlyt tulajdonítani. Még akkor sem, ha Korkodus halála után egyre végzeteserűbbé válik a történet. Vagy ha például a regényszerkezet taxonikus rendjén belül egyre sűrűbben és egyre hangsúlyosabban kerül említésre Eronim Mox szakácskönyve, tehát egy könyvbéli könyv, amelyben többek között – vagyis a receptek között – „*meg van írva*” a világ vége. (218.) Könyv és evés – nem állnak túlságosan távol egymástól; különösen akkor nem, ha az angyaltól kapott könyvet lenyelő Szent Jánosra, a végítéletéről szóló írás szerzőjére gondolunk. És innen egyetlen mérész árukapcsolással jutunk a Bodor-regény végítéletet jövendőző szakácskönyvéhez.

Ámde a regény apokaliptikus ízi alcímét idéző s így a végső időt előrevetítő szakácskönyv tulajdonképpen ugyanolyan „*változat*”, ugyanolyan motívum, mint minden, ami ebben a szövegvilágban felbukkan. A cím és az alcímszerű műfajmegjelölés háromszoros alliterációjában („*Verhovina*” – „*változatok*” – „*végnapokra*”) az első tag: pusztá név; míg az utolsó: nagyon erős jelentésű szó; a közbülső pedig leginkább közvetít a másik kettő között: egyfelől végzeteserűvé teszi a „*Verhovina*” szót, másfelől elbizonytalanítja a „*végnapokra*” kifejezés értelmét. Az olvasó mindig különböző szereplők, illetve hozzájuk kötött történetek felől néz a mértékkel urbanizált természetre, a regénytájjra, amelynek tehát megvannak számlálva a „*végnapjai*”. Másképpen mondva, a természeti táj beteljesíti önnön lényegét, még a benne és belőle élő emberek feláldozása révén is. A szerves bomlás kísérő tünetei: a bűz, a víz, a jég, a villámcsapás, a meganynyi természeti folyamat és jelenség. Mindeközben a tájba tagozódik az ember, az emberi test. Anatol Korkodus holtteste például szoborként konzerválódik a kettes számú hőforrás gyilkos kristályoldatában. A motoros fűrésszel szétdarabolt Stelian testrészei pedig szépen – egy-egy kis kereszttel jelölve – beledolgozódnak a földbe.

És végül az emberektől egyre inkább megtisztuló vagy, ha tetszik, az embereket a kulturális kötöttségeiktől egyre inkább – akár egye-

nesen a pusztulásig – felszabadító tájakra viszatérnek az emberek által korábban elűzött madarak is. Így tehát a címben rejlő ígéret először számos fejezetszerű „*változatban*” visszavonatik, majd azután a végső „*változatban*” beteljesül. A zárófejezet címe egyébként egy vadonattáj szereplő nevéből, vagyis a vízfelügyeleti brigád egykori telepét valamely nem részletezett cél jegyében, mindenesetre a „*helység jövője*” (242.) érdekében felmérő fényképész zubbonyzsebre hímzett nevéből ered: 13. (GUSTY).

Ahogy nincs határozott iránya a regény fő- és mellékfiguráit mozgató belső logikának, úgy Bodor szépírói pályáján sem lehet igazán nagy fordulatról vagy kiteljesedésről beszélni. Lényegében ugyanazt a művet (életművet) írja folyamatosan. Mint Otlík egész életében. Vagy Kertész Imre mindmáig. De ugyanilyen makacs természetű íróként indult Krasznahorkai László is, mielőtt belefogott volna – és bele is fogott – különös távol-keleti kalandozásába. Persze sokan vannak olyanok, akik az ISKOLA A HATÁRON, a SORSTALANSÁG vagy a SÁTÁNTANGÓ kivételességéről, egyszerűségéről beszélnek, és könnyen elfeledkeznek a BUDA, a KADDIS vagy AZ ELLENÁLLÁS MELANKÓLIÁJA érvényességéről. Mint ahogyan bizonynyal lesznek számosan, akik Bodor Ádámot továbbra is a SINISTRA KÖRZET írójaként fogják számon tartani. Noha tagadhatatlan tény: a VERHOVINA MADARAI-val egy újabb prózaremeklést kaptunk kézhez a mindig csak egyetlen könyvet író Bodortól.

Bazsányi Sándor

MESE, MESE, MÁTKA –

a Mosonyimesék működésének tágabb horizontja

Mosonyi Aliz: magyarmesék. Medve Zsuzsi rajzaival Magvető, 2011. Oldalszámozás nélkül, 2490 Ft

Volt egyszer egy magyar asszony, aki olyan meséket tudott írni, mint senki más a világon. Mindenről tudott mesét írni, mert látta, hogy mindenhol mesék laknak, a szekrényben, a boltban, Budapesten, de még a fülünk mögött, a kispalcon is. Egyszer aztán jöttek a magyarok, és követelték, hogy róluk is írjon mesét. A magyar